

CBS Jaarverslag 2023

27 maart 2024

7. De stand van de uitvoering

7.1 Inleiding

In de kabinetsreactie van 5 maart 2021 op het rapport Werk aan Uitvoering is het opstellen van een stand van de uitvoering opgenomen: 'Om de aandacht voor de uitvoering structureel te versterken en de voortgang op de verschillende domeinen te kunnen volgen, zullen de afzonderlijke uitvoerders jaarlijks een "Stand van de Uitvoering" opstellen. Daarin maken zij de dilemma's inzichtelijk waar professionals mee worstelen en delen ze overzichtelijk signalen met het kabinet en het parlement.'

Dit hoofdstuk bevat de stand van de uitvoering van het CBS. Hierin wordt een beeld gegeven van de uitvoeringspraktijk van het CBS en de dilemma's en knelpunten waar het CBS zich mee geconfronteerd ziet.

7.2 Algemeen beeld

Het CBS is er in 2023 in geslaagd zijn wettelijke taken naar behoren uit te voeren. Het werkprogramma zoals dat was voorzien, is onverkort gerealiseerd en daarnaast is er op verzoek van met name overheden een groot aantal additionele statistische producten geleverd. In dit jaarverslag is daar in de voorgaande hoofdstukken uitgebreid over gerapporteerd. Het CBS signaleert mogelijkheden en een aantal knelpunten en dilemma's, die in verschillende mate een bedreiging vormen voor de taakuitoefening.

7.3 Mogelijkheden

In de loop van 2023 is de Europese datagovernanceverordening (Data Governance Act, DGA) in werking getreden. Deze verordening heeft tot doel de beschikbaarheid van gegevens en het vertrouwen in gegevensdeling te vergroten en de technische belemmeringen door gegevensdeling te verminderen. Dit moet leiden tot meer en beter hergebruik van beschermde data die in handen zijn van openbare lichamen. Om dat te faciliteren worden een of meer bevoegde organen aangewezen. Het ministerie van BZK heeft het CBS gevraagd om een rol als bevoegd orgaan te gaan vervullen. Gebrekkige gegevensuitwisseling wordt in de Staat van de Uitvoering 2022 als knelpunt genoemd. Er wordt opgeroepen om de gegevensuitwisseling tussen publieke dienstverleners nu echt op gang te brengen. Via een rol als bevoegd orgaan in de zin van de datagovernanceverordening zou het CBS daar een belangrijke bijdrage aan kunnen leveren.

Het CBS heeft positief gereageerd op het verzoek, met een aantal voorwaarden en restricties. De rol als bevoegd orgaan sluit aan bij wat het CBS reeds doet. Via de remote access voorziening verleent het CBS, onder strikte voorwaarden, aan daartoe gemachtigde organisaties toegang tot beveiligde microdata voor statistisch onderzoek. Dat voorziet in een grote en toenemende behoefte (zie ook 3.2). Het CBS werd diverse malen benaderd door overheidsorganisaties en wetenschappelijke instellingen met de vraag om gegevens op een beveiligde manier te ontsluiten voor statistisch onderzoek. Het CBS heeft overeenstemming bereikt met het ministerie van BZK en het ministerie

van EZK over het verzoek om een rol te vervullen als bevoegd orgaan. De daadwerkelijke aanwijzing van het CBS als bevoegd orgaan geschiedt door middel van een Algemene Maatregel van Bestuur (AMvB). Het ministerie van BZK heeft die eind 2023 in concept aan het CBS voorgelegd. Het CBS zal op basis daarvan een uitvoeringstoets uitvoeren naar de uitvoerbaarheid en de kosten.

7.4 Knelpunten en dilemma's

7.4.1 Toegang tot noodzakelijke private databronnen

Om de veranderingen in de maatschappij te kunnen beschrijven, tegemoet te komen aan wensen ten aanzien van statistische informatie en daarbij de regeldruk te beperken, is het CBS steeds op zoek naar nieuwe databronnen (zie ook paragraaf 4.10). In toenemende mate zijn databronnen die daarvoor nodig zijn alleen beschikbaar bij private partijen. Het CBS heeft bij wet kosteloos toegang tot alle overheidsregistraties. Dat geldt echter niet voor databronnen van private partijen.

Aanvullende regelgeving kan alle partijen duidelijkheid bieden over de noodzakelijkheid van deze gegevensverstrekking. Dit betekent niet dat het CBS ongelimiteerd toegang wil verkrijgen tot data van private bronhouders; het gaat uitsluitend om de informatie die nodig is voor de productie van statistieken. In 2023 heeft het CBS met het ministerie van EZK verder gewerkt aan een voorstel voor een aanpassing van het Besluit gegevensverwerking CBS om daarmee een juridische basis te creëren voor het opvragen van energiedata bij energiebedrijven. Dit voorstel is inmiddels in een gevorderd stadium. Een vergelijkbaar traject is gestart voor banktransactiedata.

7.4.2 Toegankelijkheid van microdata

De toegang tot beveiligde microdata van het CBS voorziet in een grote behoefte van onderzoekers en draagt bij aan een grotere maatschappelijke benutting van de data van het CBS. Het gebruik van deze voorziening is de afgelopen jaren flink gestegen en brengt nieuwe wensen en uitdagingen met zich mee. Het CBS heeft aandacht voor de ervaren problemen bij het gebruik van de beveiligde microdata. Eind 2022 is een project gestart met als doel de dienstverlening van microdataservices te verbeteren (zie ook paragraaf 3.2 en 7.4.2). Binnen het project wordt gewerkt aan de vervanging van het bedrijfsvoeringssysteem en het ontwikkelen van een gebruikersportaal.

Een bekend probleem, vooral voor minder kapitaalkrachtige organisaties, zijn de kosten. Daardoor komt de toegankelijkheid onder druk. Op basis van artikel 5 van de Beleidsregel taakuitoefening CBS van de minister van EZK moet het CBS voor toegang tot microdata via de remote accessvoorziening de integrale kostprijs in rekening brengen. Het CBS beschouwt de toegang tot microdata als publieke voorziening waarvan de toegankelijkheid niet door hoge kosten belemmerd zou mogen worden. Het CBS heeft de kosten van de toegang tot microdata besproken met het ministerie van EZK. In 2024 wordt verder gezamenlijk verkend welke knelpunten gesignaleerd worden en op welke wijze die van een passende oplossing voorzien kunnen worden.

7.4.3 Bevolkingsstatistieken

De Europese Commissie bereidt een initiatiefvoorstel voor inzake de bevolkingsstatistieken. Dit voorstel betreft onder meer de afbakening van de populatie: wie moet tot de bevolking van een lidstaat worden gerekend en wie niet? Dat lijkt het CBS niet alleen een statistische maar ook een politieke vraag, die niet via een statistiekverordening beantwoord moet worden. Bovendien houdt het voorstel in dat voor de volkstelling een aantal nieuwe kenmerken moet worden verzameld, die niet in bestaande overheidsregistraties zijn opgenomen. Indien het oorspronkelijke voorstel van de Commissie ongewijzigd zou worden overgenomen door het Europees Parlement en de Raad, betekent dit dat het CBS weer een fysieke volkstelling moet gaan uitvoeren. Dit zou een enorme kostenpost opleveren en een grote belasting voor burgers. Het verzet van het CBS namens Nederland en van andere lidstaten lijkt enig effect te sorteren. De concrete invulling van de verordening moet echter plaatsvinden in toekomstige gedelegeerde en uitvoeringshandelingen en de onderhandelingen hierover vinden nog plaats. Het CBS blijft zich namens Nederland met gelijkgezinde lidstaten inzetten voor aanpassing van het commissievoorstel.

7.4.4 Wetsvoorstel vereenvoudigen registratie non-binaire geslachtsvermelding in geboorteakte

Op 30 november 2021 is door het Tweede Kamerlid Van Ginneken (D66) een amendement ingediend bij het wetsvoorstel tot wijziging van de Transgenderwet. Dit amendement betrof de mogelijkheid om de vermelding van het geslacht in de geboorteakte te wijzigen van een "m" of "v" naar een "x". In de akte van wijziging van de vermelding van het geslacht wordt dan het non-binaire geslacht "x" opgenomen. Inmiddels is duidelijk geworden dat er een afzonderlijke wet nodig is om de beoogde veranderingen door te voeren.

In het inmiddels voorliggende voorstel voor deze afzonderlijke wet wordt voorgesteld om de al bestaande categorie 'O' te gebruiken voor de non-binaire geslachtsvermelding. Deze heeft nu de betekenis van 'onbekend' en is bedoeld voor gevallen waarin 'het geslacht niet is kunnen worden vastgesteld'. Met deze werkwijze hoeft geen aparte categorie 'X' te worden ingevoerd, wat de invoering minder complex moet maken.

Voor het CBS geldt dat de gevolgen van dit nieuwe wetsvoorstel minder groot zijn dan van het vorige. Toch vergt ook dit wetsvoorstel aanpassing van verwerkingsprocessen van het CBS en heeft het gevolgen voor de informatie waarin de variabele geslacht een rol speelt. De mate waarin gebruik gemaakt gaat worden van de mogelijkheid om de bestaande categorie 'O' te gebruiken voor non-binaire geslachtsvermelding is nog onduidelijk en daarmee ook de daadwerkelijke gevolgen voor de beschikbaarheid van informatie. Het CBS volgt de ontwikkelingen nauwgezet en blijft in gesprek met het ministerie van EZK over de mogelijke gevolgen.